

רבי שמעון בר יוחאי

הזוגות | תנאים ד' | אמוראים

כאשר נזכר 'רבי שמעון' סתם, בלי כינוי נוסף, הכוונה תמיד לרבי שמעון בר יוחאי מגדולי תלמידיו של רבי עקיבא. רבי שמעון למד תורה מנעוריו, ולפי המסורת (ברכות כז, ב) עוד בהיותו תלמיד צעיר לפני חכמי יבנה שאל את רבי יהושע ורבן גמליאל, האם תפילת ערבית רשות או חובה, שאלה שהובילה להדחתו של רבן גמליאל. האמורא רבא שבחו בתלמוד (מכות יז, ב): כל שיוולדת אמו, תבקש רחמים: יהי רצון שיהא כרבי שמעון.

כתלמיד מובהק לרבי עקיבא, למד בישיבתו במשך שלוש עשרה שנה יחד עם חברו רבי חנניה בן חכנאי (כתובות סב, ב). גם לאחר שנכלא רבי עקיבא בבית הסוהר, ניצל רבי שמעון את קשרי אביו יוחאי עם גדולי המלכות הרומית, כדי להכנס וללמוד תורה מפי רבו, (עיין פסחים קיב, א).

רבי שמעון העריץ את רבו ופעם כשהתבטא כנגד רבו שלא בדרך כבוד, כמובא במסכת נזיר (נב, ב): "אמר רבי שמעון עד ימיו (של רבי עקיבא) היה מטמא, אם **משמט** חזר בו איני יודע", והושחרו שיניו של רבי שמעון מפני התעניות שנתענה לכפר על ביטוי זה. היה רגיל לומר לתלמידיו: בני שנו מדותי, שמדותי תרומות מתרומות מדותיו של רבי עקיבא (גיטין סז, א).

גם רבו הראה לו חיבה וכאשר הושיב את רבי מאיר לפניו ונתכרכמו פניו של רבי שמעון אמר לו: **דיין שאני ובוראך מכירין כוחך**, (ירושלמי סנהדרין פ"א, ה"ב). ואולי יש כאן רמז לכך, שרבי שמעון קיבל מרבי עקיבא את יסודות תורת הקבלה. לפי המסורת (סנהדרין פו, א): סתם ספרי (הוא מדרש ההלכה לספרים במדבר ודברים) מיוחס לרבי שמעון אליבא דרבי עקיבא. כמו כן יצא מבית מדרשו מכילתא דרשב"י, שהוא מדרש הלכה על ספר שמות. בין תלמידיו החשובים היה רבי יהודה הנשיא, הוא רבינו הקדוש, שהלך ללמוד אצלו תורה בישיבתו בתקוע, (עירובין צא, א).

רבי שמעון אהב אהבה עזה את התורה, ארץ ישראל ועם ישראל. וכך דרש (ברכות ה, א): "שלוש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין. אלו הן: תורה וארץ ישראל והעולם הבא". ובמדרש (ויקרא רבה יג, ב): "מדד הקב"ה כל האומות ולא מצא אומה שהיתה ראויה לקבל את התורה אלא ישראל... מדד הקב"ה כל הארצות ולא מצא ארץ שראויה להנתן לישראל אלא ארץ ישראל".

פעם כשיצא אחד מתלמידיו לחוץ לארץ והעשיר וראוהו יתר התלמידים והתקנאו בו, הוציאן רבי שמעון לבקעה אחת שלפני מירון ואמר: 'בקעה, בקעה, המלאי דנרי זהב'. התחילה מושכת דנרי זהב לפניהם. אמר להם: אם זהב אתם מבקשים הרי זהב, טלו לכם, אלא הוו יודעים, כל מי שהוא נוטל עכשיו חלקו של העולם הבא הוא נוטל (שמות רבה נב, ג). ומטעם זה הורה שאף המהלך בדרך לא יפסוק ממשנתו (אבות ג, ז):

רבי שמעון אומר, המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר, מה נאף אילן זה ומה נאף ניר זה, מעלה עליו הכתוב פאולו מתחייב בנפשו:

האמת היתה נר לרגליו וכמו שעולה מדבריו קודם בריחתו למערה ומן המעשה המובא בתלמוד (נדרים סו, ב): ההוא שאמר לאישתו: קונם שאי את נהנית לי עד שתטעימי תבשילך לרבי יהודה ולרבי שמעון, רבי יהודה טעים, אמר: ק"ו, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים המאררים בספק, ואני על אחת כמה וכמה; רבי שמעון לא טעים, אמר: ימותו כל בני אלמנה ואל יזוז שמעון ממקומו.

רבי שמעון שנא את הגויים שליטי הארץ ורגיל היה לומר (מכילתא בשלח): 'טוב שבגויים הרוג, טוב שבנחשים רצוץ את מוחו'. דעתו זו גילה גם בפני חבריו כמסופר (שבת לג, ב):

"פעם ישבו רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון, וישב יהודה בן גרים לידם. פתח רבי יהודה ואמר: כמה נאים מעשיהם של אומה זו: תקנו שווקים, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות. רבי יוסי שתק. נענה רבי שמעון ואמר: כל מה שתקנו, לא תקנו אלא לצורך עצמם. תקנו שווקים להושיב בהם זונות, מרחצאות לעדן בהם עצמם, גשרים ליטול מהם מכס. הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות. אמרו: יהודה שעילה יתעלה, יוסי ששתק יגלה לציפורי, שמעון שגינה יהרג.

הלך הוא ובנו והתחבאו בבית המדרש. כל יום היתה מביאה להם אשתו לחם וקנקן מים, אך כשהתחזקה הגזירה, הלכו והתחבאו במערה. התרחש להם נס ונברא להם חרוב ומעין מים. היו פושטים בגדיהם ויושבים עד צווארם בחול, כל היום למדו, בזמן תפילה היו מתלבשים ומתפללים וחוזרים ופושטים בגדיהם שלא יבלו. ישבו שתיים עשרה שנים במערה.

בא אליהו ועמד על פתח המערה ואמר: מי יודיע לבן יוחאי שמת הקיסר ובטלה גזרתו? יצאו. ראו אנשים חורשים חורעים. אמרו: מניחים חיי עולם (לימוד תורה) ועוסקים בחיי שעה (עבודת הארץ לפרנסתם). כל מקום שהיו נותנים עיניהם מיד נשרף, (שלא מצאו לו זכות

לקיומו). יצאה בת קול ואמרה להם: להחריב עולמי יצאתם? חזרו למערכתכם! חזרו וישבו שם שנים עשר חודש. אמרו: משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חודש. (ובדאי כבר נתכפר להם בתוספת ישיבתם זו במערה).

יצאה בת קול ואמרה להם: צאו ממערכתכם! יצאו. כל מקום שהיה רבי אלעזר מכה, היה רבי שמעון מרפא. אמר לו: בני, די לעולם אני ואתה. (ששנינו עוסקים בתורה כראוי). בערוב יום של ערב שבת, ראו זקן אחד שהיה מחזיק שני צרורות של הדסים ורץ בין השמשות, אמרו לו: אלה למה לך? ענה להם: לכבוד שבת. אמרו לו: תסתפק בצרור אחד? ענה להם: אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור. אמר לבנו: ראה כמה חביבין מצוות על ישראל. נתיישרה דעתם. (ולא כעסו עוד שאין כולם עוסקים בתורה). שמע רבי פנחס בן יאיר חתנו ויצא לקראתו. הכניסו לבית המרחץ והיה מטפל בבשרו. ראה שיש בעורו סדקים והיה בוכה ונשרו דמעותיו על גופו של רבי שמעון וציערו אותו. אמר לו רבי פנחס: אוי לי שראיתיך בכך. אמר לו: אשריך שראיתני בכך, שאלמלא לא ראיתני בכך לא מצאתי בי כך, (גדלות בתורה).

אמר הואיל והתרחש לי נס אלך ואתקן דבר כמו שכתוב: 'ויבא יעקב שלם' ואמר רב: שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו, 'ויחן את פני העיר', אמר רב: **מטבע** תיקן להם. ושמואל אמר: **שווקים** תיקן להם. ורבי יוחנן אמר: **מרחצאות** תיקן להם. אמר: יש דבר הצריך תיקון? אמרו לו: יש מקום שיש בו ספק טומאה ומצטערים הכהנים להקיפו... הלך וטיהר מקום זה".

שיטתו של רבי שמעון העיקר הכוונה

מתוך עיון בדבריו של רשב"י נראה כי שיטתו בהלכה ובאגדה היא שיש ללכת אחר **כוונת האדם** לעומת רבי יהודה הסובר שהולכים אחר **המעשה**, התוצאה בפועל ולא הכוונה. ולכן סובר רבי שמעון שיש לדרוש **טעמא דקרא** וכמובא בתלמוד (בבא מציעא קטו, א), שלדעתו מותר למשכן בגד אלמנה עשירה, שהרי הסיבה שאסרה התורה למשכן בגד אלמנה הוא בגלל מצבה הקשה, ואלמנה עשירה אינה בכלל זה. לעומתו סובר רבי יהודה שאסור למשכן גם בגד אלמנה עשירה, שהרי כתוב בפסוק: "לא תחבול בגד אלמנה".

בדומה לזה חולק רבי שמעון עם רבי יהודה **בהלכות שבת**. מחלוקת ידועה אחת היא בעניין **דבר שאינו מתכוין**. כלומר, כאשר אדם עושה פעולה המותרת בשבת אך מתלווה לה פעולה אסורה, לדוגמא: כאשר אדם **גורר ספסל על ארמה** וכתוצאה מכך נעשה **חריץ**. לדעת רבי שמעון מותר, ואילו לדעת רבי יהודה □ אסור.

המחלוקת השניה היא בעניין **מלאכה שאין צריך לגופה**. לדוגמא: אדם החופר בור כיון שהוא זקוק לעפר, אך אינו צריך את הבור עצמו. גם במקרה זה רבי שמעון מתיר ורבי יהודה מחייב.

בשתי המחלוקת אנו רואים את אותו העיקרון: רבי שמעון הולך אחר **הכוונה** הפנימית ואילו רבי יהודה הולך אחר **העשייה** והתוצאה בלבד.

כך ניתן לפרש גם את דברי רבי שמעון במסכת אבות (פרק ג, ד):

רבי שמעון אומר, שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו מזבחית מותם, שנאמר (ישעיה כח), כי כל שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא, שנאמר (יהושע

מא), וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'.

מאמרו זה של רבי שמעון בר יוחאי מתאים לתפיסתו, שהכל תלוי בכוונת האדם. כך גם באכילתו של האדם, אם הוא אומר דברי תורה, הרי מראה שכל כוונת אכילתו היא לצורך התורה, ואם לאו, הרי שכוונת אכילתו היא עיסוק יצרי למילוי תאוותיו בלבד! ובכך מובן הדימוי לזבחי מתים, כי האכילה שהיא לצורך הגוף אין לה קיום, כיון שגם לגוף עצמו אין קיום לעולם שסוף האדם למיתה.

דבר זה בא לידי ביטוי גם במחלוקת לעיל ביחס לשלטון הרומי בארץ. רבי יהודה שמסתכל על **המעשה** והתוצאה הסופית משבח ואומר: "כמה נאים מעשיהם של אומה זו: תקנו שווקים, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות". ואילו רבי שמעון המסתכל על **הכוונה הפנימית** אומר: "כל מה שתקנו, לא תקנו אלא לצורך עצמם. תקנו שווקים להושיב בהם זונות, מרחצאות לעדן בהם עצמם, גשרים ליטול מהם מכס".

ואולם רבי שמעון ביציאתו מן המערה אומר: "הואיל ואיתרחיש ניסא איזיל אתקין מילתא דכתיב (הואיל והתרחש לי נס אלך ואתקן דבר כמו שכתוב): 'ויבא יעקב שלם' ואמר רב: שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו, 'ויחן את פני העיר', אמר רב: **מטבע** תיקן להם. ושמואל אמר: **שווקים** תיקן להם. ורבי יוחנן אמר: **מרחצאות** תיקן להם".

נראה כי לאחר יציאתו מן המערה מבקש רבי שמעון לתקן את מעשיהם של הרומיים. ולכן מוזכרים דוקא דברים אלו: כנגד **גשרים** □ מטבע תיקן להם, שהרי כל עניין הגשרים היה לפי רבי שמעון כדי ליטול מהם מכס ולהרבות את כספם. כנגד **שווקים** □ נאמר במפורש שווקים תיקן להם, כנגד **מרחצאות** □ נאמר במפורש מרחצאות תיקן להם.

רבי שמעון מתקן את הדרך לכהנים ובכך גורם לאחדות ישראל, שלא יצטרכו הכהנים להיפרד ולהקיף את הדרך, ובכך בנה גשר לכהנים שיוכלו להיות קרובים לכל השירותים הקיימים בעיר כולל שווקים ומרחצאות.

בזמן היותם במערה עסקו רבי שמעון ובנו רבי אלעזר בלימוד התורה ביתר שאת וביתר עוז, כאשר שיטתם היא להיכנס אל פנימיות התורה, רזיה וסודותיה.

עולם הזה ועולם הבא

את דעתו נגד העיסוק בחיי העולם הזה אנו מוצאים גם במחלוקתו עם רבי ישמעאל (ברכות לה, ב): "תנו רבנן: ואספת דגנך, מה תלמוד לומר לפי שנאמר: 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיו', יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר: ואספת דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל.

רבי שמעון בן יוחי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורח בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר: 'ועמדו זרים ורעו צאנכם'. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר: 'ואספת דגנך'. ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר: 'ועבדת את אויבך'. אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי ולא עלתה בידן".

מתוך הכרת ערך עצמו היה אומר (סוכה מה, ב): "יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שנבראתי עד עתה, ואילמלי אליעזר בני עמי מיום שנברא העולם ועד עכשיו, ואילמלי יותם בן עוזיהו עמנו מיום שנברא העולם עד סופו".

עוד היה נוהג לומר: "ראיתי בני עלייה והן מועטין, אם אלף הן אני ובני מהן, אם מאה הם אני ובני מהן, אם שנים הן אני ובני הן".

וכן אמרו עליו (בראשית רבה לה, ב): כי זכותו הגנה על כל בני דורו ולפיכך לא נראתה הקשת בימיו. רבי שמעון היה מפורסם כמלומד בניסים וכשגזרו גזירות על עם ישראל אמרו (מעילה יז, א): מי ילך ויבטל הגזרות? ילך רבי שמעון שהוא מלומד בניסים. כמלווה נשלח רבי אלעזר ברבי יוסי. אמנם רבי יוסי חשש לשלוח את בנו מחשש שרבי שמעון יענישו. בדרך נודמן להם שד בשם 'בן תמליון', שהקדים ונכנס בבית הקיסר וכשבאו ריפא רבי שמעון את בת הקיסר בקוראו לשד שיצא. בתמורה ניתן להם להכנס לגנוזי הקיסר, שם מצאו את אגרת הגזרות וקרעוה.

"אמר רבי אבא: לא סיים בוצינא קדישא למימר 'חיים' עד דאשתכחו מלוי ואנא כתבנא סברנא למכתב טפי ולא שמענא ולא זקיפנא רישא דנהורא הוה סגי ולא הוה יכולנא לאסתכלא, אדהכי אודעזענא שמענא קלא דקארי ואמר "אורך ימים ושנות חיים יסיפו לך".

שמענא קלא אחרא "חיים שאל ממך נתת לו אורך ימים". כל ההוא יומא לא אפסיק אשא מן ביתא ולא הוה מאן דמטי לגביה דלא יכולו דנהורא ואשא הוה בסוחרניה. כל ההוא יומא נפילנא על ארעא וגעינא. בתר דאזיל אשא חמינא לבוצינא קדישא קדש הקדשים דאסתלק מן עלמא אתעטף שכיב על ימיניה ואנפוי חייכין. קם רבי אלעזר בריה ונטיל ידוי ונשיק לון ואנא לחיכנא עפרא דתחות רגלוי בעו חברייא למבכי ולא יכולו למללא שארו חברייא בבכיה ורבי אלעזר בריה נפיל תלת זמנין ולא יכול למפתח פומיה. לבתר פתח ואמר אבא אבא. תלת הוו. חד אתחזרו. השתא תנוד חיותא צפראן טאסין משתקען בנוקבאן דימא רבא וחברייא כלחו שתיין דמא. קם רבי חייא על רגלוי ואמר עד השתא בוצינא קדישא מסתכל עלן. השתא לאו הוה עדן אלא לאשתדלא ביקריה.

קם רבי אלעזר ורבי אבא. נטלו ליה בטיקרא דסיקלא מאן חמא ערבוביא דחברייא וכל ביתא הוה סליק ריחין, סליקו ביה בפורייה ולא אשתמש ביה אלא רבי אלעזר ורבי אבא. אתו טריקין ומארי תריסין דכפר צפורי וטרדא בהו והוו בני מרוניא צווחין בקטירין דחשיבו דלא יתקבר תמן. בתר דנפק פורייה הוה סליק באוירא. ואשא הוה להיט קמיה שמעו קלא: עולו ואתו ואתכנשו להילולא דרבי שמעון "יבוא שלום ינוחו על משכבותם". כד עאל למערתא שמעו קלא במערתא זה האיש מרעיש הארץ מרגזי ממלכות כמה פטריין ברקיעא משתככין ביומא דין בגינך, דנא רשב"י דמאריה משתבח ביה בכל יומא. זכאה חולקיה לעילא ותתא כמה גניזין עלאין מסתמון ליה, עליה אתמר: "ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין":

סיפור פטירתו של רבי שמעון □ כמובא באדרא זוטא דף רצו

אין פלא איפוא, שנתייחס לרבי שמעון ספר הזוהר, שהוא ספר היסוד של תורת הקבלה, ונתעטר שמו לאחר פטירתו אף יותר מבחיייו, בהמוני רבבות בית ישראל הפוקדים את קברו שבמירון ביום ההילולא שלו בל"ג בעומר.

